

Dr hab. Marzanna Morozewicz, prof. UwB

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Nauk o Edukacji

Zakład Edukacji Artystycznej

**Ocena rozprawy doktorskiej mgr Barbary Porczyńskiej
pt. *MaMalarka. Pomiędzy codziennością a sztuką*
sporządzona w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora w dziedzinie Sztuki,
dyscyplinie Sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki,
wszczętym przez Radę Naukową
Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego**

Promotorka rozprawy doktorskiej: dr hab. Jadwiga Sawicka, prof. UR

1. Podstawowe informacje o Doktorantce

Mgr Barbara Porczyńska urodziła się w 1982 roku. Pochodzi z Łańcuta. Ukończyła Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Rzeszowie. Jest absolwentką studiów w PWSZ (w dokumentacji nie wyjaśniono skrótu nazwy uczelni?) w Przemyślu na kierunku filologia polska oraz studiów magisterskich na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Dyplom z wyróżnieniem uzyskała tam w 2011 r. w pracowni malarstwa prof. Stanisława Białogłowicza. Jest absolwentką Szkoły doktorskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz dwukrotną stypendystką Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pani mgr Barbara Porczyńska spełnia się też zawodowo w roli ilustratorki, skrzypaczki, pisarki publikującej m.in. w piśmie literacko-artystycznym *FRAZA*. W latach 2011-2018 sprawowała funkcję redaktorki naczelnej Biuletynu informacyjnego *Sztuka i Życie* rzeszowskiego okręgu Związku Polskich Artystów Plastyków.

Trzeba stwierdzić, że przedłożona do recenzji dokumentacja zawiera bardzo skąpe i skrótowe informacje biograficzne dotyczące Doktorantki. W przypadku wybranego tematu rozprawy doktorskiej, w której autobiografizm, autoanaliza i autorefleksja mają kluczowe znaczenie, rzetelnie przygotowany życiorys wydaje się nieodzowny, staje się bowiem swego rodzaju fundamentem/bazą do analizy treści oraz oceny wypowiedzi artystycznej. I w tej mierze – braku solidnie opracowanego życiorysu Doktorantki – odczuwam duży niedosyt.

2. Dorobek artystyczny Doktorantki

Mgr Barbara Porczyńska przedstawiła w dokumentacji swój dorobek artystyczny z ostatnich czterech lat. W tym czasie zrealizowała trzy wystawy indywidualne w polskich instytucjach sztuki, wzięła też udział w kilkudziesięciu wystawach zbiorowych w polskich, europejskich i amerykańskich instytucjach sztuki. Doktorantka jest laureatką licznych nagród i wyróżnień odebranych za swoją pracę artystyczną, przyznanych przez polskie, europejskie oraz amerykańskie instytucje sztuki. Mgr Barbara Porczyńska to również twórczyni książki artystycznej zatytułowanej *ZA-PISKI MAMALARKI 2019-2022* wydanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2022 roku. Należy uznać, że przedstawiony do oceny dorobek artystyczny z lat 2019-2023 jest bogaty i merytorycznie interesujący. Uczestnictwo w wielu wystawach, projektach artystycznych, uzyskane nagrody świadczą o dużym zaangażowaniu, pracowitości, a co za tym idzie – o znaczącej, upublicznionej aktywności twórczej Doktorantki.

Ważnym w tym miejscu recenzji byłoby również opisanie udokumentowanego dorobku dydaktycznego mgr Barbary Porczyńskiej w obszarze szeroko rozumianej edukacji artystycznej. W związku z tym, że nie przedstawiono żadnych informacji w tej kwestii – zakładam, że taki dorobek dydaktyczny nie istnieje.

3. Ocena rozprawy doktorskiej (część teoretyczna i część artystyczna)

Praca doktorska mgr Barbary Porczyńskiej pt. *MaMalarka. Pomiędzy codziennością a sztuką* została przygotowana pod promotorską opieką dr hab. Jadwigi Sawickiej, prof. UR.

Rozprawa w **części teoretycznej** wykazuje cechy oryginalności zarówno w zakresie opisu problemu, jak i w kontekście spojrzenia na dziedzinę sztuki, w której została osadzona. Układ struktury tekstu jest prawidłowy, właściwie wyróżniono poszczególne części: wstęp, cztery rozdziały i zakończenie. Konstrukcja wyводу: generalnie spójna i logiczna. Styl wypowiedzi można uznać za poprawny, a sformułowania zbudowane są klarownie i komunikatywnie. Odpowiednio dobrano literaturę przedmiotu oraz źródła internetowe (interdyscyplinarne i aktualne).

We wstępie Autorka formułuje założenia rozprawy stwierdzając, że macierzyństwo może stanowić cenne źródło inspiracji twórczej. Codzienne zmagania z rzeczywistością kobiety-matki-artystki to ważny obszar doświadczeń życiowych, który z pewnością warto zgłębiać. Stwierdzeniem tym zapowiada, iż pracę artystyczno-badawczą będzie opierała w dużej mierze na doświadczeniu własnym, na autoanalizie i autorefleksji. Mają to być wzajemnie przenikające się i dialogujące obrazy JEJ codzienności. Doktorantka podkreśla

też świadome sięgnięcie po tradycyjny warsztat malarski (obrazy olejne na płótnie), który poszerza o inne media, takie jak: obiekty malarskie, projekcje video, instalacje artystyczne, czy wreszcie teksty stające się tu samodzielną materią sztuki. Mgr Porczyńska akcentuje spójność i nierozzerwalność części malarskiej i teoretycznej swojej rozprawy.

W rozdziale pierwszym (najobszerniejszym) Autorka wyjaśnia umieszczony w tytule rozprawy termin *MaMalarka* i definiuje istotę projektu opierającego się na artystycznej analizie przenikających się ról społecznych: bycia kobietą, matką i malarką jednocześnie. Swoje własne odczucia i doświadczenia w tym zakresie konfrontuje z podobnymi, udokumentowanymi doświadczeniami artystek-matek tworzących w XIX, XX wieku i współcześnie, np. Meli Mutter, Zofii Stryjeńskiej, Marii Pinińskiej-Bereś, Małgorzaty Markiewicz, czy Sophie Ebrard. Artystka świadomie przygląda się i opisuje też przebieg własnego procesu twórczego: przygotowywanie szkiców, notatek, fotografii, na bazie których konstruowana jest w efekcie ostateczna kompozycja malarska. Interesującym wydaje się tu zabieg włączenia dzieci w proces powstawania obrazów ich Mamy poprzez wspólne przygotowywanie tła, zabawy plamą barwną, wklejanie dziecięcych rysunków lub powstawanie ich bezpośrednio na płótnie (np. *Obraz w nieustającym procesie*, 2020, czy *Pomiędzy codziennością a sztuką*, 2023). Eksperyment pracy twórczej z własnymi dziećmi – interesujący w sensie doświadczenia emocjonalnego i artystycznego – mógłby wręcz stać się przedmiotem osobnego rozdziału niniejszej rozprawy.

W rozdziale drugim Doktorantka koncentruje uwagę na cechach bytu liminalnego i na jego podobieństwach do stanu, w jakim znajduje się kobieta po urodzeniu dziecka. Opisuje tu własne doświadczenia w tym zakresie: utratę poczucia czasu, wewnętrzne rozbiecie emocjonalne, zmęczenie powtarzalnością codziennych czynności, brak autonomiczności, tłumienie własnych potrzeb i pasji twórczych. Rozważaniom tym towarzyszą opisy obiektów malarskich, historie ich powstania/odnalezienia w rytuałach codzienności i nadanie tym zwyczajnym przedmiotom (np. patelni, garnkowi, miednicy, blasze do ciasta, desce do krojenia) nowej funkcji. Przestają być one po prostu przedmiotami, ale stają się podobraziami realistycznie namalowanych autoportretów. Można wręcz stwierdzić, że dokonuje się tu świadomy umowny gest "uprzedmiotowienia" samej Autorki, malarskiego samounicestwienia z przedmiocie. Byt liminalny staje się materialną rzeczywistością pomiędzy codziennością, a sztuką.

Część trzecia rozprawy mgr Barbary Porczyńskiej dotyczy filmów wideo z cyklu *MaMalarka. Pomiędzy codziennością a sztuką*. Ich mottem stał się fragment zaczerpnięty z rozdziału pn. *Krzq̄tactwo* wybitnej książki prof. Jolanty Brach-Czajny pt. *Szczeliny istnienia*

(2018). Doktorantka opisuje tu krótko dziewięć autorskich filmów/szkieł filmowych zrealizowanych głównie w 2023 roku (*CO DALEJ; PRASOWAĆ NIE CIERPIĘ; MÓW, MÓW, MÓWIĆ; TO OPOWIEDZ MI; XIII; KAKAO; POMIĘDZY CODZIENNOŚCIĄ A SZTUKĄ; NASZA MAMA JEST ARTYSTKĄ; JA DRZEWO*). Filmy te są zapisami dokumentalnymi – jak to określa Autorka – zwykłej codzienności zamkniętej w surowym, ciasnym kadrze obiektywu kamery. Monotonia prasowania ubrań, rozmowa/zabawa z córką, wieczory spędzone na oglądaniu bajek, organizowanie dzieciom zabaw, doświadczenie choroby – oto niektóre z tematów zwyczajnego życia zarejestrowanego w obrazach filmowych. W rozprawie Doktorantka zamieszcza kilka reprodukcji kadrów z w/w realizacji. Niestety w dokumentacji cyfrowej dołączonej do pracy nie zostały załączone wymienione filmy, co powoduje, iż ich ocena jest w istocie niemożliwa – nie może się ona przecież opierać jedynie o krótkie opisy autorskie. I w tej kwestii – jako recenzentka rozprawy – odczuwam kolejny brak i niedosyt.

W rozdziale czwartym (ostatnim) Autorka przywołuje prace artystek/artystów dwudziestowiecznych, w których temat macierzyństwa/rodzicielstwa i relacji z dzieckiem stał się dominującym. Szczególnie ważnymi, kreatywnie inspirującymi Doktorantkę projektami okazały się między innymi realizacje pt. *Post-Partum Document* amerykańskiej artystki Mary Kelly z lat 1973-1979, uznawane za przełomowe w podejściu do tematu macierzyństwa w sztuce. Fascynacja twórczością Mary Kelly zbiegła się w czasie z pracą Autorki nad książką artystyczną pt. *Zapiski MaMalarki 2019-2022*, której wybrane fragmenty zostały włączone do rozprawy doktorskiej. To zapis myśli, rozmów, refleksji o życiu, o sztuce, wzbogacony fotografiami i reprodukcjami obrazów. Całość ma charakter autobiograficzny, głęboko autorefleksyjny, introspektywny, stanowi materialne świadectwo również o charakterze autoterapeutycznym przez sztukę, czyli – w moim odczuciu – jest formą arteterapii.

W zakończeniu rozprawy doktorskiej Autorka przyznaje, iż praca badawczo-artystyczna stała się twórczym sposobem przyjrzenia się własnej codzienności w rolach kobiety-matki-artystki. To perspektywa osobista, ale i szersza, bo osadzona w kontekście problematyki godzenia przez kobiety ról społecznych w ogóle. To autoportret w portrecie zbiorowym współczesnych świadomych matek. *W świecie MaMalarki wszystko stało się sztuką* – przyznaje Artystka.

Podsumowując należy stwierdzić, że praca doktorska mgr Barbary Porczyńskiej w części teoretycznej spełnia kryteria oryginalnego i wartościowego tekstu autorskiego.

Część artystyczna rozprawy pt. *MaMalarka. Pomiedzy codziennością a sztuką* zawiera barwne reprodukcje dokumentujące w układzie chronologicznym poszczególne obrazy figuratywne wykonane w technice olejnej w latach 2019-2023, obiekty (realne przedmioty z codziennego życia, np. buty, ubrania), a także fotografie będące zapisem instalacji artystycznych, kolaży, obiektów malarskich oraz kadrów filmowych pochodzących z tego samego okresu.

Tematyka obrazów w projekcie *MaMalarka* jest wyraźnie określona: to głównie portrety, autoportrety, sceny grupowe, sceny rodzajowe. Przedmiotem niektórych płócien Doktorantki stał się również rodzaj twórczej gry ze znanymi w historii sztuki konwencjami obrazowania. W realistycznie malowanych kompozycjach zauważyć można świadome nawiązania do powszechnie znanych w ikonografii chrześcijańskiej wizerunków Świętych (*Śnięta Matka*, 2021-2023, *Śnięty Ojciec*, 2021-2023), wizerunków Madonny z Dzieciątkiem (np. w obrazach *Rytuały codzienne*, 2019, *Błękitny*, 2019 lub *Cialo Matki*, 2020), przewrotne nawiązania do mitologii greckiej (*Grupa Laokoona*, 2020), mitologii rzymskiej (*Wenus z Podkarpacia*, 2019, *Saturn pożerający własne dzieci*, 2022), do postaci popkultury (*Superbohater*, 2020-2023), czy wreszcie wydrapywane z tła rysunki zainspirowane prehistorycznymi malowidłami naskalnymi z Lascaux (*Lęki nieoswojone*, 2020, *Obraz w nieustającym procesie*, 2021).

Istotną rolę w projekcie *MaMalarka* spełniają również zwyczajne przedmioty: zachowane/wybrane jako dokumenty macierzyństwa i ślady codzienności, często pozostające w podwójnej roli tak, jak np. słóiczek Gerbera lub Bebiko będący opakowaniem żywności, a równocześnie pojemnikiem na terpentynę i olej lniany, tetrowe pieluchy stające się ścierkami do zabrudzonych farbą pędzli, a na koniec tworzące obiekt w formie kurtyny pt. *Epifragma* z 2023 roku. Świat przedmiotów dziecka płynnie przenika do świata matki-malarki tworząc nierozdzielalną całość.

Oceniając część artystyczną rozprawy nie można również nie wspomnieć o technicznej biegłości Doktorantki. Jej warsztat malarski, a wręcz poszczególne pociągnięcia pędzlem są precyzyjne i pewne, kompozycje (w przewadze dynamiczne) starannie przemyślane. Odnosi się nieodparte wrażenie, że Artystka zawsze posiada pełną kontrolę nad swoimi narzędziami i techniką tworzenia. Należy to docenić. Autorka podkreśla, że doskonalenie własnego warsztatu malarskiego jest niezwykle ważnym czynnikiem w autorskiej metodzie twórczej, w której bogata paleta barw, impasty, laserunki, płynne przechodzenie od nieprzedstawiającego tła do realizmu figuracji mają szczególne znaczenie.

Jednym z największych atutów malarstwa mgr Barbary Porczyńskiej jest umiejętność oddania specyficznej prywatnej atmosfery, szczególnego rozedrganego wewnętrznego nastroju nasyconego silnymi przeżyciami Autorki. Jej obrazy emanują emocjami, skutecznie wywołując je też u odbiorcy, zdecydowanie nie pozostawiając go obojętnym wobec tego przekazu. I w tym upatruję niewątpliwą oryginalną moc tych prac, osadzając je w narracji nie tylko współczesnej sztuki kobiet, ale i w nurcie współczesnego ekspresjonizmu.

Reasumując należy podkreślić, że część teoretyczna (pisemna) i część artystyczna (malarska) rozprawy doktorskiej mają bardzo spójny charakter, tworząc tym samym jednorodne dzieło. Jednoznacznie świadczą o wysokiej świadomości własnego procesu twórczego Autorki. W rozdziale pierwszym pracy doktorskiej czytamy: *Malowałam to, co było mi bliskie. Siebie, dzieci, męża, mój nastrój, zmęczenie. Pędzle wycierałam w pieluchy tetrowe, albo w za małe i znoszone dziecięce ciuszki. Dopiero po czasie odkryję, że są to moje przybory malarskie, które łączą świat matki i malarki.*

4. Podsumowanie

Dwiema, spośród kilku rozpoznawalnych cech tzw. *kobiecej narracji* w sztuce są: eksponowanie (a przez to nobilitowanie) przez artystki treści związanych z codziennym życiem kobiety oraz podkreślanie wątków autobiograficznych. W przypadku twórczości mgr Barbary Porczyńskiej życie własne Autorki zostaje świadomie i realnie „użyte” jako materia Jej aktywności artystycznej. Odnosząc się do stwierdzenia Louise Bourgeois, iż *całe dzieło artysty polega na tworzeniu autoportretu* można przyznać, że przedstawione do recenzji dzieło mgr Barbary Porczyńskiej jest takim właśnie autoportretem, w którym Jej wizerunek w roli matki-malarki stał się dominujący, a jednocześnie przekonujący, bo został silnie realnie doświadczony. Oto codzienność nie urokliwa, naznaczona jak gdyby bólem fantomowym odziedziczonym po matkach-przodkiniach i ich znojnym losie. Trudności związane z wychowywaniem dzieci, nieustanne zmęczenie, a wreszcie niepokój, rozdarcie wewnętrzne i sprzeczne uczucia, znajdują swego rodzaju ukojenie w pracy artystycznej Doktorantki. Malowanie staje się tu swoistym „wentylem bezpieczeństwa”, poprzez który uchodzą przykre emocje. W rozdziale pierwszym Autorka stwierdza wręcz: *Projekt MaMalarka, rozgałęziając się na wiele obszarów mojego życia, stał się osobistym odkrywaniem przez sztukę.* Stąd też nasuwa się wniosek, iż cały wspomniany projekt – oprócz artystycznego – ma również charakter autoterapeutyczny poprzez sztukę, czyli nosi znamiona praktyki społecznej jaką jest arteterapia.

Wartość rozprawy – szczególnie w części artystycznej – upatruję w jej autentyczności i szczerości. To ekspresyjny spektakl, gdzie pośród licznych rekwizytów, dziecięcych aktorów i domowej scenografii główną rolę gra matka-malarka. Świadoma siebie, uważna wobec swoich emocji i zdecydowanie określająca własny artystyczny język wypowiedzi twórczej: *MaMalarka...*, może jednak nie pomiędzy, ale dosłownie w codzienności i sztuce, o czym zaświadcza ostatecznie zdanie Autorki z książki *Zapiski MaMalarki 2019-2022: Wyszłam za mąż. Urodziłam dzieci. Spójrz. Nie przepadłam. Wciąż jestem. Bardziej niż kiedykolwiek*. Całość pracy doktorskiej mgr Barbary Porczyńskiej można uznać za wartościowy autorski głos w szerokiej dyskusji poświęconej łączeniu ról społecznych współczesnych kobiet.

Na koniec recenzji rozprawy naturalnie pojawia się kwestia przyszłej twórczości artystycznej Doktorantki: czy nadal będzie ona odnosiła się do problematyki łączenia ról społecznych kobiety, malarki i matki? Macierzyństwo jest przecież rolą całożyciową. Interesującym wydaje się zatem postawienie pytania o to, czy artystka planuje uczynić doświadczenie własnego macierzyństwa całożyciową materią swojej kreacji artystycznej?

5. Konkluzja końcowa

Po wnikliwym zapoznaniu się z rozprawą doktorską i analizie dokumentacji dorobku artystycznego Pani mgr Barbary Porczyńskiej mogę stwierdzić, że spełniają one warunki określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 r. poz. 742 ze zm.). W związku z powyższym wnioskuję do Rady Naukowej Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o podjęcie uchwały o nadaniu stopnia doktora/y Pani mgr Barbarze Porczyńskiej w dziedzinie Sztuki, dyscyplinie Sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

6. Ocena została dokonana na podstawie:

1. Rozprawy doktorskiej w wersji książkowej pt. *MaMalarka. Pomiędzy codziennością a sztuką*, której promotorką jest dr hab. Jadwiga Sawicka, prof. UR, wydanej przez Instytut Sztuk Pięknych Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2023 roku
2. Biogramu i dokumentacji osiągnięć artystycznych Doktorantki w formie cyfrowego portfolio
3. Książki pt. *ZA-PISKI MAMALARKI 2019-2022* opublikowanej w Wydawnictwie Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2022 roku

Dr hab. Marzanna Morozewicz, prof. UwB